

בין ט' לט"ו באב (ב)

(בעקבות ספר האגדה לח"נ ביאליק וי"ח רבניצקי)

פרופ' אביגדור שנאן / האוניברסיטה העברית ובית אבי חי בירושלים

בפגישה הראשונה: תיאורי חורבן והרס / סיבות לחורבן: רצח כהן ונביא במקדש – ריקבון חברתי במערכות השלטון, הכהונה והכלכלה (קניית משרת כהן בכסף, מרתא בת בייתוס, בתו של נקדימון).

[1] איכה רבה א, מה <תורגם מארמית>:

אֵלֹהִים שֶׁנִּשְׁתַּיְרוּ טְמוּנִים הָיוּ יוֹצְאִים בְּלִילָה וְהוֹלְכִים לְרִיחַ מִתִּיהֶם וּמִבֵּיָאִים מֵהֶם וְאוֹכְלִים. בְּכָל יוֹם הָיָה יוֹצֵא אֶחָד מֵהֶם וּמִבֵּיא. פֶּעַם אַחַת יוֹצֵא בְּחֹר אֶחָד מֵהֶם וּמִצָּא אֶת אָבִיו הָרוּג. נָטְלוּ וּטְמוּנוֹ וְנָתַן עָלָיו סִימָן. נִכְנַס וְאָמַר לָהֶם: לֹא מִצָּאתִי כְּלוּם. אָמְרוּ: יֵלֶךְ אַחֵר. יוֹצֵא אַחֵר וְהֵלֶךְ לְרִיחוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָרוּג וּמִצָּאוֹ וְהִבִּיאוּ. מִשָּׁאֲכְלוּ אָמְרוּ לוֹ: מִהֵיכָן הִבֵּאתָ הָרוּג זֶה? אָמַר לָהֶם: מִזְּנוּיַת פְּלוֹנִית. אָמַר לוֹ אוֹתוֹ בְּחֹר: וּמָה סִימָן הָיָה נָתַן עָלָיו? אָמַר לוֹ: סִימָן פְּלוֹנִי. אָמַר: אוֹי לוֹ לְאוֹתוֹ הָאִישׁ, שְׂאֲכַל מִבֶּשֶׂר אָבִיו.

במקור נוסף: לקיים מה שנאמר "לכן אבות יאכלו בנים בתוכך ובנים יאכלו אבותם" (יחזקאל ה, י)

[2] בבלי, גיטין נה ע"ב:

על קמץא ובר קמץא חרבה ירושלים, על תרנגול ותרנגלת חרב הר המלך, על יתד של מרכבה חרבה ביתר.

[3] שם נה ע"ב - נ"ו ע"א <תורגם מארמית>:

"על קמץא ובר קמץא חרבה ירושלים". –

מעשה באדם שהיה אוהבו קמץא ושונאו – בר קמץא. עשה סעדה. אמר לשמשו: יֵלֶךְ וְהִבֵּא לִי קִמְצָא. הֵלֶךְ וְהִבִּיא לוֹ אֶת בֵּר קִמְצָא. בָּא וּמִצָּאוֹ יוֹשֵׁב. אָמַר לוֹ: הֲרִי שוֹנֵא אֶתָּה לִי, וּמָה לָךְ כָּאן? עֲמַד וְצֵא!

אָמַר לוֹ: הוֹאִיל וּבֵאתִי – הִנִּיחֵנִי, וְאֶתָּן לָךְ דְּמֵי כָּל מָה שְׂאֲכַל וְאֶשְׁתָּה. אָמַר לוֹ: לֹא.

– אֶתָּן לָךְ דְּמֵי חֲצֵי סַעֲדָתָךְ.

– לֹא!

– אֶתָּן לָךְ דְּמֵי כָּל סַעֲדָתָךְ.

– לֹא!

תפסו בידו, העמידו והוציאו.

אָמַר בֵּר קִמְצָא: הוֹאִיל וְיִשְׁבּוּ חֲכָמִים וְלֹא מַחוּ בּוֹ – מִכָּלל שְׁנוּחַ לָהֶם – אֵלֶךְ וְאֶלְשִׁין עֲלֵיהֶם לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ. בָּא וְאָמַר לוֹ לְקִיסָר: מָרְדוּ בָּךְ הִיְהוּדִים. אָמַר לוֹ: – מִי יֹאמֵר? אָמַר לוֹ: שְׁלַח לָהֶם קֶרֶן וְתִרְאֶה אִם יִקְרִיבוּהוּ.

הֵלֶךְ וְשִׁלַּח בְּיָדוֹ עֵגֶל מִשְׁלֵשׁ. בְּהִלְכָתוֹ הִטִּיל בּוֹ בֵּר קִמְצָא מוּם בְּנִיב שְׁפָתַיִם, וְיֵשׁ אוֹמְרִים – בְּדַקִּין שְׂבָעִין, מְקוּם שְׁלָנוּ הֲרִי הוּא מוּם וְלָהֶם אֵינוּ מוּם.

אָמְרוּ חֲכָמִים לְהַקְרִיבוּ, מְשׁוּם שְׁלוּם מְלָכוֹת; אָמַר לָהֶם ר' זְכַרְיָה בֶּן אֲבָקוּלַס: יֹאמְרוּ, בְּעֲלֵי מוּמִים קָרְבִּים לְמִזְבֵּחַ.

אָמְרוּ לְהוֹרֵג אֶת בֵּר קִמְצָא, שְׁלֹא יֵלֶךְ וְיִסְפֵּר לְמֶלֶךְ. אָמַר לָהֶם ר' זְכַרְיָה: יֹאמְרוּ: מִטִּיל מוּם בְּקַדְשֵׁים – יִהְרַג.

ואמר ר' יוחנן: ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגלתנו מארצנו.

[4] בבלי, יומא ט ע"ב:

מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים. אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים, מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלוש עברות: עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים.

[5] בבלי, גיטין נז ע"א <תורגם מארמית>:

"על תרנגול ותרנגלת חרב הר המלך" –

נוהגים היו, כשנצאו חתן וכלה, הוציאו לפנייהם תרנגול ותרנגלת, כלומר, פרו ורבו כתרנגולים. פעם אחת עבר לגיון של רומיים ונטלו אותם. נפלו על הרומיים והכוס. באו ואמרו לקיסר: מרדו בך היהודים. עלה עליהם המלך. היה בין היהודים אדם אחד בר דרומא, שהיה קופץ מיל והורג ברומיים... הכשילו פיו של בר דרומא ואמר: "הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאותינו" (תהילים ס, יב), נכנס לבית הפסא, בא דרקון ושפט כרפשתו – ומת.

במקור: אכשליה פומיה לבר דרומא, ואמר: הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאותינו. - דוד נמי אמר הכי! - דוד אתמוהי קא מתמה. על לבית הכסא, אתא דרקונא שמטיה לכרכשיה ונח נפשיה.

[6] שם <חלקו תורגם מארמית>:

"על יתד של מרפבה חרבה ביתר" –

נוהגים היו, כשנולד תינוק שתלו ארז, תינקת – שתלו שטה. ובשעת נשואים היו קוצצים את האילנות ועשאום חפה. פעם אחת עברה בת הקיסר ונשברה יתד במרפבתה. קצצו ארז ותקנוהו. באו ונפלו עליהם והכוס. הלכו ואמרו לקיסר: מרדו בך היהודים, עלה עליהם.

מכאן ירושלמי תענית ד, ה <אמר ר' יוחנן: שמונים אלף תוקעי קרנות היו צרים על ביתר והיה שם בן כוזיבא, והיו לו מאתיים אלף מקטעי אצבע. שלחו לו חכמים: עד מתי אתה עושה את ישראל בעלי מומים? אמר להם: והיאך יבדקו? אמרו לו: כל מי שאינו רוכב על סוסו ועוקר ארז מלבנון אל יכתב באסטרטגיא שלך. והיו לו מאתיים אלף בך ומאתים אלף בך... פעם אחת כשנצאו למלחמה פגע בהם זקן אחד, אמר להם: אלהיכם בסעדיכם. הכשילם פיהם ואמרו לו: לא יסעד ולא יסכוף, "הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאותינו" (תהילים ס, יב) ומה היה פוחו של בן כוזיבא? היה מקבל אבני בלסטרא באחת מארפבותיו וזרקן והורג בהן כמה נפשות.

מיד גרמו העוונות ונלכדה ביתר ונהרג בן כוזיבא. הביאו ראשו אצל אדרינוס. אמר: מי הרגו לזה? אמר לו פותי אחד: אני הרגתי. אמר לו: לך והביאהו אצלי. הלך והביאו, ומצאו נחש פרוץ על צנארו. אמר אדרינוס: אלולא אלהים הרגו לזה מי היה יכול להרגו!!

במקור: מיד נלכדה ביתר ונהרג בן כזובה אתין טעינון רישיה גבי אדריינוס אמר לון מאן קטל הדין אמר ליה חד כותיאי אנא קטלתיא אמר לי חמי לי פטומיה חמי ליה פטומיה. אשכח חכינה כרוכה עליו אמר אילולי אלהא דקטלי מאן הוה יכיל קטלי וקרא עליו [דברים לב ל] "אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם".

[7] ירושלמי ברכות ד, א / איכה רבה א:

ביום שחרב בית המקדש נולד הגואל.
מעשה באדם אחד שהיה עומד וחורש, געתה פרתו. עבר עליו ערבי אחד ושמע קולה. אמר לו: מי אתה? אמר לו: יהודי אני. אמר לו הערבי: יהודי! יהודי! התר פרתך והתר מחרשתך – למה? אמר לו: מפני שבית מקדשם של היהודים חרב. – מנין אתה יודע? אמר לו: מתוך געית פרתך. בינתיים געתה הפרה פעם שנייה. אמר לו הערבי: יהודי, יהודי! אסר פרתך ואסר מחרשתך, שהרי נולד משיח, מושיעם של ישראל. אמר לו: מה שמו? – מנחם שמו. – ואביו מה שמו? – חזקיה. אמר לו: והיכן הוא מתגורר? אמר לו הערבי: בבירת ערבא של בית לחם יהודה. הלך אותו האיש ומכר פרתו ומכר מחרשתו ונעשה מוכר לבדים לתינוקות. התחיל נכנס ויוצא ממדינה למדינה ומעיר לעיר, עד שהגיע לשם. באו נשים מכל הכפרים לקח אצלו לבדים, ואותה האשה, אמו של מנחם, לא לקחה אצלו. שמע קולן של הנשים אומרות: אמו של מנחם, אמו של מנחם! בואי וקחי לבדים לבגד. אמרה: הלנאי שיחנקו שונאיהם של ישראל. אמרו לה: למה? אמרה להן: ביום שנולד חרב בית המקדש. אמר לה: מבטחני שלךגליו חרב ולרגליו הוא עתיד להבנות. אמרה לו: אין לי מעות. אמר לה: מה אכפת לי, בואי וטלי לבגד, ולאחר ימים אני בא לביתך ואת פורעת לי. לאחר ימים בא לאותה העיר, אמר: אלך ואראה אותו תינוק מה מעשיו. בא אצלה, אמר לה: תינוק שלך מה מעשיו? אמרה לו: משעה שראיתני באו רוחות וסערות ונטפוהו מידי, נשאוהו והלכו להם.
וזהו שנאמר: "כי רחוק ממני מנחם משיב נפשי" (איכה א, טז).

[8] בבלי, סנהדרין צז ע"א:

ר' זירא, כשהיה מוצא חכמים שעוסקים בו, אמר להם: בבקשה מכם, לא תרחקוהו, ששנינו: שלושה באים בהסח הדעת, אלו הם: משיח, מציאה ועקרב.

[9] איכה רבה, פתיחתא כה <חלק>:

"ויצא כבוד ה' מעל מפתן הבית" (יחזקאל י, יח) – אמר ר' אחא: למלך שהיה יוצא מפלטין שלו בכעס; משהיה יוצא הנה חוזר ומגפף ומנשק בכתלי פלטין ובעמודי פלטין ובוכה ואומר: הוי שלום, בית פלטין שלי! הוי שלום, בית מלכותי! הוי שלום, בית יקרי! הוי שלום! מעכשו הוי שלום! כך משהיתה שכינה יוצאת מבית המקדש היתה חוזרת ומגפפת ומנשקת בכתלי בית המקדש ובעמודי בית המקדש ובוכה ואומרת: הוי שלום, בית מקדשי! הוי שלום, בית מלכותי! הוי שלום, בית יקרי! הוי שלום, מעכשו הוי שלום!
במקור: "ויצא כבוד ה' מעל מפתן הבית ויעמוד על הכרובים"

[10] איכה רבה א, א:

אמרו משום ר' יהושע בן לוי: קרא הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת, אמר להם: מלך בשר ודם כשמת לו מת והוא מתאבל, מה דרכו לעשות? אמרו לו: תולה שק על פתחו. אמר להם: אף אני כך אני עושה. זהו שנאמר: "אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם" (ישעיה נ, ג).
- מלך בשר ודם מה דרכו לעשות? אמרו לו: מכבה את הפנסים. אמר להם: כך אני עושה. זהו שנאמר: "שמש וירח קדרו וככבים אספו נגהם" (יואל ד, טו).
- מלך בשר ודם מה דרכו לעשות? – הולך יחף.
- כך אני עושה, שנאמר: "ה' בסופה ובשערה דרכו וענן אבק רגליו" (נחום א, ג)
- מלך בשר ודם מה דרכו לעשות? – מבצע פורפורה שלו.
- כך אני עושה שנאמר: "עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו" (איכה ב, יז).
- מלך בשר ודם מה דרכו לעשות? – יושב ודומם.

- כָּדָּ אֲנִי עוֹשֶׂה, שְׁנֹאמֵר: "יֵשֵׁב בְּדָד וַיִּדָּם כִּי נָטַל עָלָיו" (שם ג, כח).

[11] פסיקתא רבתי, כט:

"נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי" (ישעיה מ, א) – אָמַר ר' בְּרַכְיָה הַכֹּהֵן: נַחֲמוּנִי, נַחֲמוּנִי, עַמִּי. בְּנֶהֱגָ שְׁבַע עוֹלָם, כָּרָם אִם יִהְיֶה לְאָדָם וַיִּבּוֹאוּ לְסֻטִים וַיִּקְצְצוּ אוֹתוֹ – לְמִי מִנַּחֲמִים, לְכָרָם אוֹ לְבַעַל הַכָּרָם? וְכֵן אִם יִהְיֶה לְאָדָם בֵּית וַיִּבּוֹאוּ לְסֻטִים וַיִּשְׂרְפוּ אוֹתוֹ – לְמִי מִנַּחֲמִים, לְבֵית אוֹ לְבַעַל הַבַּיִת? אַתֶּם כָּרָם שְׁלִי וְבֵא נְבוּכַדְנֶאֶצַּר וְהַחֲרִיב אוֹתוֹ וְהִגְלָה אֶתְכֶם וְשָׂרַף אֶת בֵּיתִי, אֲנִי הוּא צָרִיךְ לְהִתְנַחֵם – נַחֲמוּנִי נַחֲמוּנִי, עַמִּי!

[12] איכה רבה, פתיחתא כד:

אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִירְמְיָהוּ: אֲנִי דוֹמָה הַיּוֹם לְאָדָם שֶׁהָיָה לוֹ בֶּן יְחִידִי וְעָשָׂה לוֹ חֶפֶה וּמַת בְּתוֹךְ חֶפְתּוֹ – וְאֵין לָךְ כָּאֵב לֹא עָלִי וְלֹא עַל בְּנֵי! לָךְ וּקְרָא לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֶקֶב וְלִמְשֶׁה וְלִמְשֶׁה מִקְּבָרֵיהֶם, שֶׁהֵם יוֹדְעִים לְבַכּוֹת. אָמַר לְפָנָיו: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם! אֵינִי יוֹדֵעַ הֵיכָן מִשֶׁה קְבוּרָה. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: לָךְ עֲמֹד עַל שְׂפַת הַיַּרְדֵּן וְהָרַם קוֹלְךָ וּקְרָא: בֶּן עַמְרָם, בֶּן עַמְרָם, עֲמֹד וּרְאֵה צֹאנֶךָ שֶׁקָּרְעוּ אוֹיְבֵים! מִיֵּד הַלָּךְ יִרְמְיָה לְמַעַרְתַּת הַמַּכְפֵּלָה וְאָמַר לְאַבּוֹת הָעוֹלָם: עַמְדוּ, שֶׁהִגִּיעַ זְמַן שְׂאֵתֶם מִתְּבַקְשִׁים לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָמְרוּ לוֹ: מָה הַיּוֹם מֵיָמִים, שְׂאֵנוּ מִתְּבַקְשִׁים לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא? אָמַר לָהֶם: אֵינִי יוֹדֵעַ, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה מִתְיָרָא, שְׂלֹא יֵאמְרוּ: בְּיָמֶיךָ הִיָּתֵה זֹאת לְבְנֵינוּ.

הַנִּיחֵם יִרְמְיָהוּ וְעֲמַד עַל שְׂפַת הַיַּרְדֵּן וּקְרָא: בֶּן עַמְרָם, בֶּן עַמְרָם, עֲמֹד! הִגִּיעַ זְמַן שְׂאֵתֶם מִתְּבַקְשִׁים לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ: מָה הַיּוֹם מֵיָמִים, שְׂאֵנִי מִתְּבַקְשִׁים לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא? אָמַר לוֹ: יִרְמְיָהוּ: אֵינִי יוֹדֵעַ.

הַנִּיחוּ מִשֶׁה וְהַלָּךְ לוֹ אֶצֶל מְלָאכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁהָיָה מַכִּיר אוֹתָם מִשְׁעַת מִתַּן תּוֹרָה, אָמַר לָהֶם: מִשְׁרַתִּי עֲלִיוֹנִים, כְּלוּם אַתֶּם יוֹדְעִים מִפְּנֵי מָה אֲנִי מִתְּבַקֵּשׁ לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא? אָמְרוּ לוֹ: בֶּן עַמְרָם. אֵי אַתָּה יוֹדֵעַ שְׂפִית הַמַּקְדָּשׁ חָרַב וְיִשְׂרָאֵל גָּלוּ? מִיֵּד קָרַע בְּגְדֵי כְבוֹד שֶׁהִלְבִּישׁוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְהִנִּיחַ יָדוֹ עַל רֹאשׁוֹ וְהָיָה צוּעֵק וּבוֹכָה וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁהִגִּיעַ אֶצֶל אַבּוֹת הָעוֹלָם. אָמְרוּ לוֹ אַבּוֹת הָעוֹלָם: מִשֶׁה רוּעִה יִשְׂרָאֵל, מָה הַיּוֹם מֵיָמִים? אָמַר לָהֶם: אַבּוֹת אַבּוֹתֵי, אֵין אַתֶּם יוֹדְעִים שְׂפִית הַמַּקְדָּשׁ חָרַב וְיִשְׂרָאֵל גָּלוּ לְבֵין אַמּוֹת הָעוֹלָם? מִיֵּד אֵף הֵם קָרְעוּ בְּגְדֵיהֶם וְהִנִּיחוּ יְדֵיהֶם עַל רֹאשֵׁיהֶם וְהָיוּ צוּעֵקִים וּבוֹכִים וְהוֹלְכִים עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְשַׁעְרֵי בֵית הַמַּקְדָּשׁ. כֵּן שָׂרָאָה אוֹתָם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מִיֵּד "וַיִּקְרָא אֲדָנִי ה' צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לְבָכִי וְלִמְסַפֵּד וּלְקַרְחָה וּלְחַגֵּר שֶׁק" (ישעיה כב, יב) – וְאֶלְמְלִי מִקְרָא שְׂכַתּוֹב אֵי אִפְשֵׁר לְאֶמְרוֹ – וְהָיוּ בוֹכִים וְהוֹלְכִים מִשְׁעַר לְשַׁעַר, כְּאֶדָם שְׂמַתוֹ מִטַּל לְפָנָיו. וְהָיָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא סוֹפֵד וְאוֹמֵר: "אוֹי לוֹ לְמַלְךְ שֶׁבִקְטָנוֹתוֹ הִצְלִיחַ וּבְזֻקְנָתוֹ לֹא הִצְלִיחַ!"

[13] איכה רבה, פרשה ד:

"מִזְמוֹר לְאַסָּף אֱלֹהִים בְּאוֹ גוֹיִם בְּנִחְלָתֶךָ טִמְאוּ אֶת הַיִּכָּל קִדְשֶׁךָ" (תהילים עט, א) – לֹא הָיָה הַמַּקְרָא צָרִיךְ לוֹמַר אֶלֶּא "בְּכִי לְאַסָּף", "נְהִי לְאַסָּף", "קִינָה לְאַסָּף" – וּמַהוּ אוֹמֵר "מִזְמוֹר לְאַסָּף"? אֶלֶּא מִשֶׁל לְמַלְךְ שֶׁעָשָׂה בֵּית חֶפֶה לְבָנוּ וְסִידָה וְכִיָּרָה וְצִיָּרָה – וְנִצָּא בְּנוֹ לְתַרְבוּת רָעָה. מִיֵּד עָלָה הַמַּלְךְ לְחֶפֶה וְקָרַע אֶת הַיִּלְאוֹת וְשָׁבַר אֶת הַקְּנִיִם, וְנָטַל פְּדוּגוֹ שֶׁל אַבּוֹב שֶׁל קְנִיִם וְהָיָה מְזוּמֵר. אָמְרוּ לוֹ: הַמַּלְךְ הַפֶּךָ חֶפְתּוֹ שֶׁל בְּנוֹ, וְאַתָּה יוֹשֵׁב וּמְזוּמֵר?! אָמַר לָהֶם: מְזוּמֵר אֲנִי שֶׁהִפְךָ חֶפְתּוֹ שֶׁל בְּנוֹ וְלֹא שֶׁפֶךָ חֶמְתּוֹ עַל בְּנוֹ. כָּדָּ אָמְרוּ לְאַסָּף: הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַחֲרִיב הַיִּכָּל וּמִקְדָּשׁ – וְאַתָּה יוֹשֵׁב וּמְזוּמֵר?! אָמַר לָהֶם מְזוּמֵר אֲנִי, שֶׁשֶּׁפֶךָ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חֶמְתּוֹ עַל הַעֲצִים וְעַל הָאֲבָנִים וְלֹא שֶׁפֶךָ חֶמְתּוֹ עַל יִשְׂרָאֵל.

במקור: ... חמתו על ישראל, הדא הוא דכתיב ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה (איכה ד, יא).

[14] בבלי, בבא קמא ס ע"ב:

"כִּי תֵצֵא אֵשׁ ... שְׁלֵם יִשְׁלַם הַמְּבַעֵר אֶת הַבְּעֵרָה" (שמות כב, ה) – אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: עָלֵי לְשֵׁלֵם אֶת הַבְּעֵרָה שֶׁהַבְּעֵרְתִּי; אֲנִי הַצַּתִּי אֵשׁ בְּצִיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּצֵּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל יְסוּדוֹתֶיהָ" (איכה ד, יא), וְאֲנִי עֵתִיד לִבְנוֹתָהּ בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ נֶאֱסָה ה' חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ" (זכריה ב, ט).
המקור המלא: יתיב רב אמי ורב אסי קמיה דר' יצחק נפחא, מר א"ל: לימא מר שמעתתא, ומר א"ל: לימא מר אגדתא, פתח למימר אגדתא ולא שביק מר, פתח למימר שמעתתא ולא שביק מר. אמר להם: אמשול לכם משל, למה הדבר דומה? לאדם שיש לו שתי נשים, אחת ילדה ואחת זקינה, ילדה מלקטת לו לבנות, זקינה מלקטת לו שחורות, נמצא קרח מכאן ומכאן! אמר להן: אי הכי, אימא לכו מלתא דשווא לתרויכו: "כי תצא אש ומצאה קוצים" - תצא מעצמה, "שלם ישלם המבעיר את הבערה" - אמר הקדוש ברוך הוא: עלי לשלם את הבערה שהבערתי, אני הציתי אש בציון, שנאמר: "ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה", ואני עתיד לבנותה באש, שנאמר: "ואני אהיה לה... חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה".

תלמוד ירושלמי ברכות ד, ג: רחם ה' אלהינו ברחמיך הרבים ובחסידיך הנאמנים עלינו ועל עמך ישראל, ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך, ועל העיר האבילה והחריבה וההרוסה והשוממה, הנתונה ביד זרים הרמוסה ביד עריצים ויירשוה לגיונות ויחללוה עובדי פסילים, ולישראל עמך נתת נחלה ולזרע ישורון ירושה הורשתה, כי באש היצתה ובאש את עתיד לנחמה כאמור: ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה.

נוסח אשכנז ו"ספרד": נחם ה' אלהינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים, ואת העיר האבילה והחריבה והבזויה והשוממה. האבלה מבלי בניה, והחריבה ממעונותיה, והבזויה מכבודה, והשוממה מאין יושב. והיא יושבת וראשה חפוי כאישה עקרה שלא ילדה. ויבלעוה ליגיונות, ויירשוה עובדי פסילים ויטילו את עמך ישראל לחרב, ויהרגו בזדון חסידי עליון. על כן ציון גמר תבכה וירושלים תתן קולה. לבי לבי על חלליהם, מעי מעי על חלליהם, כי אתה ה' באש היצתה ובאש אתה עתיד לבנותה, כאמור 'ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה'. ברוך אתה ה', מנחם ציון ובונה ירושלים.

נוסח ר' דוד חיים הלוי (1924-1998):

נחם ה' אלהינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים ואת העיר שהיתה האבילה, החריבה, הבזויה והשוממה, האבלה מבלי בניה, החריבה ממעונותיה, הבזויה מכבודה, והשוממה מאין יושב. והיא יושבת וראשה חפוי כאשה עקרה שלא ילדה. ויבלעוה ליגיונות, וירשוה עובדי זרים ויטילו את עמך ישראל לחרב, ויהרגו בזדון חסידי עליון. על כן ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה, לבי לבי על חלליהם, מעי מעי על חלליהם, כי אתה ה' באש היצתה, ובאש אתה עתיד לבנותה. כאמור: 'ואני אהיה לה, נאום ה', חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה'. ברוך אתה ה' מנחם ציון ובונה ירושלים.

[15] ילקוט שמעוני לאיכה, רמז תתרי:

מַעֲשֵׂה בְּנִכְרֵי אֶחָד שֶׁשָּׁבָה שְׁנֵי תִינוּקוֹת מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ רָצִים לִפְנֵי סוֹסוֹ. כְּשֶׁהִגִּיעַ לְפִתְחָהּ שָׁל רוֹמֵי אֶמֶר אֶחָד לְחֻבְרוֹ: מְרִיחַ אֲנִי קְפֻלוֹטוֹת שֶׁבִּיהוּדָה שֶׁמִּבְּשָׁלִים בְּקִדְרָה שָׁל כֶּפֶר חֲנִינְיָה. כְּעַס עָלֵיהֶם רַבָּם, אָמַר לָהֶם: אֱלֹהֵיכֶם לֹא יָכוֹל לְסַבֵּל אֶתְכֶם – וְאֲנִי אֶסַּבֵּל אֶתְכֶם?! עַד שֶׁהוּא מְקַלְלֵם בָּא פְּלִמְנֵטָר שָׁל מֶלֶךְ. אָמַר לוֹ הַנִּכְרֵי: מֵאֵין בָּאת? אָמַר לוֹ: מֵאֶרֶץ יְהוּדָה בָּאתִי הַיּוֹם. אָמַר לוֹ: אֶפְשָׁר מֵאֶרֶץ יְהוּדָה בָּאת הַיּוֹם,

מהלך ארבע מאות פרסה? אמר לו: רוח נשבה לספינה ובאתי היום, ואם אין אתה מאמיני ראה קפלוטות שבארץ יהודה שמבשלים בקדרה ועדן לא טעמתי מהם כלום.

נכנס רבם לתוך ביתו. עמדה אמו ושחטה טלה ועשתה לבנה מיני תבשילים ופתחה לו חבית של יין. היה מסב בסעדה ואותם התינוקות עומדים עליו. אמר אחד מהם לחברו: ראה ריח בשר זה כריח פלב וריח היין כריח המת. אמר לאמו: מה טיבו של בשר זה? אמרה לו: היתה אצלי רחלה וילדה כבש, וכון שילדה מתה, והיתה הפלבה שלנו מינקתו עד שגדל, ועכשו שחטתיו ואתה סועד אותו. אמר לה: ומה טיבו של יין זה? אמרה לו: זה היין מאותו הכרם שמשוך על קברו של אביך, ואין בכל הכרמים שהניח לך אביך מוציא יין טוב כמותו, ומלאתי לך חבית מאותו כרם וסתמתי וחתמתי אותה ואמרתי: איני פותחת אלא כשגבוא בני; ועכשו כשראיתיך שמחתי שמחה גדולה ופתחתי את החבית. מיד אכל ושתה ושמח באותם התינוקות שהביא עמו. לאחר שאכל ושתה עמד ורקד. אמר אחד מהם לחברו: ראה, רגלי אדוננו דומות לרגלי מומס – אמו זנתה עם זמר רקד וילדה את זה. כן ששמע אותו האיש כך נטל סיף בגדו והלך אצל אמו, אמר לה: בן מי אני? אמרה לו: בני, בנו של אביך אתה. אמר לה: אם אי את אומרת לי אמת הריני הורגך. אמרה לו: בני, אל תהרגני ואני אומרת לך אמת. אביך לא היה מוליד, והייתי מתיראת שלא יטלו הקרובים ממוני. פעם אחת הביא אביך זמר רקד והיה קולו ערב. נתעברתי ממנו וילדתי אותך. וכי לא יפה עשיתי שהבאתיך לכל העשר הזה? כן ששמע כך אמר: הבאתי לי מוציאי גנותי לבין הבירות. יצא אליהם ואמר להם: לכו לכם לשלום, איני כדאי להשתמש בכמותכם. נתן להם כל מיני מאכל וצידה לדך ולזה אותם, וחזר לביתו – וכך נתקררה דעתו עליו.